

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Таджибаева
Тахмина Саматкановнанын кайрылуусуна байланыштуу «Кыргыз
Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө»
Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2023-жылдын 29-ноябры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу
Э.Ж. Осконбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев,
Л.Ч. Жолдошева, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиев
курамында, катчы К. Маамыталы кызынын катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-
бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө»
конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 38, 45-беренелерин жетекчиликке алып,

«Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти жазуу жүзүндөгү жол-жобо боюнча карап чыкты.

Бул ишти кароого Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Таджибаева Тахмина Саматкановнанын суроо-талабы себеп болуп, ал эми «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндө маселеде пайда болгон аныксыздык негиз болду.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы Л.Ч. Жолдошеванын маалыматын угуп жана келтирилген материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2023-жылдын 8-августунда Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясы Т.С. Таджибаеванын «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 94-беренесинин 1-бөлүгүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерүү жөнүндө суроо-талабы келип түшкөн.

Берилген кайрылууда Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 43-беренесинин 4-бөлүгүндө, 320-беренесинин 2-бөлүгүндө, 326-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган кылмыштарды жасады деп Б.Т. Калмуратовду, ошондой эле ошол эле Кодекстин 320-беренесинин 2-бөлүгүндө, 325-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пунктунда жана 326-беренесинин 3-

бөлүгүндө каралган кылмыштарды жасады деп Э.Э. Жамгырчиевди айыптоо боюнча жазык иши судьянын өндүрүшүндө тургандыгы белгиленген.

Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2021-жылдын 19-ноябрындагы өкүмү менен Б.Т. Калмуратов менен Э.Э. Жамгырчиев алардын аракеттеринде кылмыштын курамы жок болгондугуна байланыштуу аларга коюлган айыптар боюнча актталышкан. 2022-жылдын 11-майындагы Бишкек шаардык сотунун жана 2022-жылдын 23-августундагы Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегияларынын токтомдору менен биринчи инстанциянын өкүмү күчүндө калтырылган.

Ошону менен бирге Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегиясынын 2023-жылдын 10-майындагы токтому менен жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча Б.Т. Калмуратовго жана Э.Э. Жамгырчиевге карата жазык иши боюнча өндүрүштү кайра жандандыруу жөнүндө Башкы прокуратуранын өтүнүчү канааттандырылып, жогоруда аталган соттук актыларды жокко чыгаруу менен ишти жаңы кароо үчүн Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотуна жөнөтүлгөн.

Судья Т.С. Таджибаева белгилегендей, 2021-жылдын 28-ноябрында өткөн Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарын кезексиз шайлоонун жыйынтыгы боюнча Э.Э. Жамгырчиев Жогорку Кеңештин депутаты болуп шайланган жана ушул күнгө чейин депутат катары иштеп келет. Э.Э. Жамгырчиев жазык жоопкерчилигине тартылган жана ага карата айыптоо корутундусун прокурор бекиткен учурда ал жогорку мыйзам чыгаруу органынын депутаты боло элек болчу.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинде (мындан ары – КЖПК) Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартуунун тартиби белгиленген (497-берененин 2-бөлүгү), бирок анда жазык сот өндүрүшүнүн кийинки стадияларынын алкагында айыпталуучу кол тийбестик

менен корголгон адамдын статусуна ээ болгон жогоруда көрсөтүлгөндөй учурду караштырган өзгөчөлүктөр аныкталган эмес.

Конституциялык орнотмого ылайык, депутатты кылмыш жасаган жеринен кармалган учурларды кошпогондо, аны Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана жазык жоопкерчилигине тартууга жол берилет (Конституциянын 78-беренесинин 1-бөлүгү).

Конституциялык жобону ишке ашырууда «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзамдын ченемдери депутатты кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга, ал тарабынан өзгөчө оор кылмыш жасаган учурларды кошпогондо, Жогорку Кеңештин макулдугу менен гана жол берилет (24-берененин 2-бөлүгү, 28-берененин 2-бөлүгү).

Мында жогоруда аталган Мыйзамдын 28-беренесинин 2-5-бөлүктөрүнүн ченемдеринде депутатты кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун да, ошондой эле ишти карап жаткан соттун да сунушу боюнча Жогорку Кеңештин макулдугун алуунун жол-жобосу орнотулган.

Судья Т.С. Таджибаева Конституциянын 94-беренесинин 1-бөлүгүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашыраарын, сот өндүрүшү тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде жүргүзүлөрүн белгилейт, мунун негизинде талашып жаткан ченемдин жоболорунда көрсөтүлгөндөй сот кылмыш куугунтуктоосун жүзөгө ашыруучу орган боло албайт деп эсептейт.

Ошол эле учурда жазык-процесстик мыйзамдардын, «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын ченемдеринде депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө сунуштама менен Жогорку Кеңешке кайрылуу боюнча соттордун компетенциясы каралган эмес, ошондой эле

Жогорку Кеңештин кароосуна сунуштаманы жөнөтүү боюнча соттордун аракеттери регламенттелген эмес.

Кайрылуу субъектисинин пикири боюнча, сот тарабынан мындай сунуштаманы киргизүү Конституциянын 100-беренесинин 3-бөлүгүндө бекитилген тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыктын принциптерин одоно түрдө бузат.

Жазылгандарды эске алуу менен судья Т.С. Таджибаева «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүн Конституциянын жогоруда көрсөтүлгөн ченемдерине ылайык келүүсүн текшерип берүүнү суранат.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 26-сентябрындагы аныктамасы менен суроо-талап өндүрүшкө кабыл алынган.

«Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 38-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык судьянын (судьялардын) суроо-талабы боюнча ишти кароо жазуу жүзүндөгү жол-жобо боюнча жүзөгө ашырылат. Ушул эле конституциялык Мыйзамдын 34-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык суроо-талабы Конституциялык соттун өндүрүшүнө кабыл алынган судья (судьялар) тарап катары таанылбайт, соттук отурумга чакырылбайт.

Судья-баяндамачынын аныктамалары менен Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши бул иш боюнча жоопкер-тарап деп таанылып, ал эми Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясы, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги үчүнчү жак катары таанылды.

Жоопкер-тараптын келтирилген каршы пикиринде Жогорку Кеңештин депутатынын статусунун өзгөчөлүгү анын эл өкүлү экендигинде, парламентте анын кызыкчылыктарын билдирет жана кызмат адамы катары куугунтуктоодон

корголууга тийиш экендиги белгиленген. Мында депутаттык мандаттын курамдык бөлүгү болуп депутаттын кол тийбестиги саналат.

Жогорку Кеңештин депутаты өзүнүн депутаттык ишмердүүлүгүнө байланыштуу айткан пикирлери үчүн же Жогорку Кеңеште добуш берүүнүн жыйынтыгы боюнча куугунтукка алынышы мүмкүн эмес. Депутатты кылмыш жасаган жеринен кармаган учурларды кошпогондо, Жогорку Кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен гана аны жазык жоопкерчилигине тартууга жол берилет (Конституциянын 78-беренесинин 1-бөлүгү). Жогорку Кеңештин депутатынын кол тийбестиги анын депутаттык иши боюнча кабыл алган чечимдерине гана байланыштуу болууга тийиш жана биринчи кезекте мамлекеттин жана коомдун кызыкчылыгында орнотулат.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 138-беренесинин 2-бөлүгүнүн экинчи абзацына ылайык Жогорку Кеңештин депутатын айыпкер, анын ичинде мурда козголгон иштер боюнча айыпкер катары тартууга макулдук алуу үчүн Башкы прокурор Жогорку Кеңешке тиешелүү сунушту киргизет.

Конституциянын 105-беренеси менен Кыргыз Республикасынын прокуратурасы мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын так жана бирдей аткарылышын көзөмөлдөө, жазыктык куугунтуктоо, соттук териштирүүгө катышуу, соттун чечимдеринин аткарылышын көзөмөлдөө жана конституциялык мыйзамдарда каралган башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыраары аныкталган.

«Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын ченемдери прокуратурага тергөөнү жана изин суутпай издөө иштерин жүзөгө ашыруучу органдар тарабынан мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын сакташын көзөмөлдөө жүктөлөт деп караштырат (2-берененин 2-бөлүгүнүн 2-пункту). Жазык куугунтуктоосун сотто жүзөгө

ашыруу менен, прокурор мамлекеттик айыптоочу катары чыгат. Соттолуучунун күнөөсүн сотто далилдөө милдети мамлекеттик айыптоочуга жүктөлөт (41-берененин 2-бөлүгү).

С.К. Ысыранов Конституциянын 1-беренесинин 1-бөлүгүнө, 4-беренесине ылайык Кыргыз Республикасы укуктук мамлекет болуп саналат, мында мамлекеттик бийлик аны мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бутактарына бөлүштүрүү принцибине негизденгендигин белгилейт. Бийликти бөлүштүрүү мыйзам жаратуу, мамлекеттик башкаруу жана сот адилеттиги сыяктуу функциялардын демейки ажыратылышына таянат.

Укук коргоонун жана укук колдонуунун мамлекеттик иш-аракетинин бир түрү катары, сот адилеттиги аркылуу сот бийлиги жүзөгө ашырылат, ал укукту, мамлекеттик жана коомдук турмуштун укуктук негиздерин ар кандай кийлигишүүлөрдөн коргоого чакырылган.

Жоопкер-тараптын өкүлү Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана ишке ашыарын, ал эми соттордун уюштурулушу жана иш тартиби конституциялык мыйзам менен аныктала тургандыгын белгиледи (Конституциянын 94-беренесинин 1, 4-бөлүктөрү). Өз кезегинде, ушул контекстте колдонулуучу, «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзам Жогорку Кеңештин депутатын кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндө сунуш киргизүү боюнча соттун компетенциясын караштырбайт (35-берене).

Ошол эле учурда КЖПКнын 18-беренесине ылайык, кылмыш-жаза сот өндүрүшү айыптоо менен коргоо тараптарынын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде жүргүзүлөт. Ыйгарым укуктары боюнча айыптоо, коргоо жана ишти чечүү бири-биринен ажыратылган жана ар түрдүү органдар жана адамдар тарабынан жүзөгө ашырылат. Сот объективдүүлүктү жана калыстыкты сактоо менен тараптардын процессуалдык укуктарын жана милдеттерин бирдей жүзөгө ашыруусу үчүн зарыл шарттарды түзөт.

С.К. Ысыранов Конституцияда депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук алуу үчүн Жогорку Кеңешке сунуш киргизүүгө ыйгарым укук берилген субъект каралган эмес деп эсептейт. Бирок, КЖПКнын 497-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүнө ылайык, мындай субъект болуп Башкы прокурор саналат. Ошентип, тармактык мыйзамдар менен Жогорку Кеңештин депутатын кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартууга макулдугун алуу үчүн Жогорку Кеңешке сунуш киргизүүнүн тартиби аныкталган.

С.К. Ысыранов ошондой эле карама-каршылыктуу учурларда ченемдик укуктук актыларды колдонуу боюнча жүйөлөрдү келтирди. Анын пикири боюнча жогоруда келтирилген КЖПКнын жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын жоболору каралып жаткан укуктук маселенин контекстинде, юридикалык күчүнүн даражасы боюнча мыйзамдардан жогору турат. Ушуга байланыштуу алардын жоболорун соттор жетекчиликке ала алышат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде С.К. Ысыранов талашылып жаткан ченем Конституциянын жоболоруна карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев каралып жаткан маселе боюнча төмөндөгүдөй позициясын билдирди.

Конституциянын 94-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүндө, 95-беренесинин 1-бөлүгүндө Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашырат, сот бийлиги сот өндүрүшүнүн конституциялык, жарандык, жазыктык, административдик жана мыйзамда каралган башка түрлөрү аркылуу жүзөгө ашырылат, судьялар көз карандысыз жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамдарына гана баш ийет деп белгиленген.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 1-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн тартибин жөнгө салуучу Кыргыз

Республикасынын мыйзамдарынын жоболору белгиленген Кодекске киргизилген шартта гана колдонулууга жатат.

Ошентип, соттор сот адилеттигин ишти чечүүнүн жыйынтыгы боюнча КЖПКнын талаптарына ылайык токтому, өкүм, чечим, аныктама түрүндө сот актыларын чыгаруу менен ишке ашырышат. Ушуга байланыштуу А.Т. Молдобаев Кыргыз Республикасынын колдонуудагы процессуалдык мыйзамдарында сунуш берүү түрүндөгү сот актысы каралбаганын белгиледи.

КЖПКнын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык ишти өз компетенциясынын чегинде жеке кароочу, соттун отурумун даярдоо же өкүмдү же башка чечимди аткарууну камсыз кылуу боюнча тескөө аракеттерин жүзөгө ашыруучу, өтүнмөлөрдү жана даттанууларды чечүүчү судьяга соттун ыйгарым укуктары таандык. Бирок, соттун Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө сунуш менен парламентке кайрылуу укугу соттордун жана судьялардын ыйгарым укуктарын, ишин уюштуруунун тартибин, сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун принциптерин аныктоочу тармактык ченемдик укуктук актылар болуп саналган КЖПКнын ченемдеринде да, «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзамда да каралган эмес.

А.Т. Молдобаев Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартуу тартиби бир гана Башкы прокурордун компетенциясына кирерин белгилейт (КЖПКнын 497-беренеси). Бирок, судья Т.С. Таджибаеванын суроо-талабында көрсөтүлгөн учурда, Жогорку Кеңештин депутатына карата кылмыш иши сот өндүрүшүндө турганда аны жазык жоопкерчилигине тартуунун тартиби КЖПК менен жөнгө салынбагандыгын белгилейт.

Ошонун негизинде А.Т. Молдобаев көрсөтүлгөн жагдайлар болгондо судья кылмыш ишинин материалдарын кошумча тергөө үчүн прокуратура органдарына жиберүүгө укуктуу, алар өз кезегинде Жогорку Кеңешке тиешелүү сунуш киргизет деп болжолдойт. Ошону менен бирге, «Кыргыз

Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 32-беренесинин 1-бөлүгүндө ченемдик укуктук актылардын ортосунда коллизия болгон учурда укуктук мамилелердин субъекттери жогору юридикалык күчкө ээ болгон ченемдик укуктук актыны жетекчиликке алат деп белгиленгендигин эске алуу керек.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин Конституциялык соттогу туруктуу өкүлү талашылып жаткан ченем судьяда анын Конституциянын ченемдерине ылайыктуулугу жөнүндө негиздүү күмөн жаратты деп эсептейт, анткени сот жазыктык куугунтуктоону ишке ашыруучу орган эмес, ал сот адилеттигин ишке ашыруучу орган болуп саналат. Мында бир дагы ченемдик укуктук актыда судьялардын процессуалдык жана функционалдык милдеттерине мындай сунушту Жогорку Кеңешке киргизүү боюнча иш-аракеттердин алгоритми каралбагандыгын белгилейт, анткени мындай аракеттер соттун да, прокуратура органдарынын да иш-аракеттеринде мыйзам менен белгиленген процессуалдык эрежелердин жана милдеттердин бузулушуна алып келет.

КЖПКнын 18-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык айыптоо, коргоо жана сот тарабынан ишти чечүү бири-биринен ажыратылган жана ар түрдүү органдар жана адамдар тарабынан жүзөгө ашырылат, демек сот жазык куугунтугун жүргүзүүчү органдын функциясын өзүнө ала албайт.

Баяндалгандарды эске алуу менен А.Т. Молдобаев жогоруда аталган бардык жагдайлар бирдей коомдук мамилелерди жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын ортосунда коллизиянын бар экендигин айгинелейт жана алар аныкталган учурда жоюу жолу менен өзгөртүлүшү керек деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун позициясында да Конституцияга жана КЖПКга ылайык ченемдик укуктук актылардын иерархиясы жана жазык сот өндүрүшүн жүргүзүү зарылчылыгы боюнча түшүндүрмөлөр белгиленген.

Мындан тышкары, Жогорку сот белгилегендей, кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарга ылайык, айыпталуучу деп КЖПКда белгиленген тартипте аны айыпталуучу катары тартуу жөнүндө ага карата токтом чыгарылган адам, ошондой эле адамга карата ушундай эле тартипте айыптоо актысы бекитилсе айыпталуучу адам деп таанылат, бул КЖПКнын 35 жана 37-беренелерине ылайык прокурордун жана тергөөчүнүн компетенциясына кирет. Ошол эле учурда адамды айыпталуучу катары тартуу жазык жоопкерчилигине тартуу түшүнүгү менен тыгыз байланышкан, бирок алар окшош эмес.

Айыпталуучу катары тартуу мындай адамга анын укуктарына мыйзамда белгиленген чектөөлөрдү колдонуу зарылдыгын көрсөтөт. Мындай жагдайларда адамды айыпталуучу катары тартуу аны кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуунун этаптарынын бири болуп саналат. Бирок процессуалдык аракет адамды кылмыш жасагандыгына күнөөлүү деп табууну билдирбейт, ал соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү менен гана белгилениши мүмкүн.

Конституциянын 94-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык соттордун уюштурулушунун жана ишинин тартиби конституциялык мыйзам менен аныкталат. Мында «Кыргыз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 35-беренесине ылайык Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартуу маселеси соттун компетенциясына кирбейт. Мындан тышкары, КЖПКнын 31-беренесинде да соттун мындай ыйгарым укуктары каралган эмес.

Баяндалгандарды эске алуу менен Жогорку сот «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн депутатты жазык жоопкерчилигине тартуу жөнүндө сунушту Жогорку Кеңешке киргизүү укугун ишти карап жаткан сотко берүү бөлүгүндө конституциялык эмес деп эсептейт.

Башкы прокуратуранын, Юстиция министрлигинин келтирилген позициялары мазмуну боюнча Президенттин жана Министрлер Кабинетинин

Конституциялык соттогу туруктуу өкүлүнүн позициясына окшош жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүн Конституциянын ченемдерине жана КЖПКнын 497-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келтирүү зарылдыгы жөнүндө тыянактайт.

Мындан тышкары Башкы прокуратуранын позициясында КЖПКнын 25-беренесине ылайык мамлекеттин атынан жазык куугунтугун тергөөчү жана прокурор жүзөгө ашырат деп көрсөтүлгөн. КЖПКнын 56-главасына ылайык Жогорку Кеңештин депутатынын кандайдыр бир кылмыш жасоого тиешеси бар экендиги аныкталса, ага карата өндүрүштүн өзгөчө тартиби колдонулат, мында кылмыш ишин козгоо жөнүндө чечимди Башкы прокурор кабыл алат, ал тергөөчүнүн өтүнүчүн жана жазык ишинин материалдарын карап чыгып, адамды жазык жоопкерчилигине тартууга негиз болгон жетиштүү далилдер болгондо, кызмат адамын кылмыш жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө Жогорку Кеңешке сунуш киргизет, буга кылмыш жасап жаткан жеринен кармалган учурлар кирбейт.

Конституциялык сот судьянын суроо-талабын, жазуу жүзүндө келтирилген жоопкер-тараптын каршы пикирин, үчүнчү жактардын жүйөлөрүн жана пикирлерин карап жана талкуулап чыгып, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык соттун кароо предмети болуп «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу

жөнүндө» Мыйзамдын төмөнкүдөй редакцияда баяндалган 28-беренесинин 2-бөлүгү саналат:

«28-берене. Депутатты кылмыш-жаза жоопкерчиликке тартууга Жогорку Кеңештин макулдугун алуунун тартиби

2. Жогорку Кеңештин депутатын кылмыш-жаза жоопкерчиликке тартууга макулдук алуу үчүн Башкы прокурор же ишти карап жаткан сот Жогорку Кеңешке тийиштүү сунуштама киргизет.».

«Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, «Эркин Тоо» гезитинин 2008-жылдын 26-декабрындагы № 96 санына жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп саналат.

2. Социалдык-экономикалык жана укуктук саясатты жүргүзүү процессинде мамлекет татаал социалдык система катары адилеттүүлүк, эркиндик жана теңдик, ошондой эле ар бир адамдын кадыр-баркын жана укуктарын коргоо жөнүндө конституциялык жоболорго ылайык коомдун жашоо-турмушунун бардык чөйрөлөрүнө максатка багытталган жана позитивдүү таасир көрсөтүүгө тийиш. Бул үчүн мамлекеттик органдардын системасы түзүлөт, алардын ишинин негизги мазмунун адам жашоосунун эң маанилүү чөйрөлөрүнүн талаптагыдай иштешин кепилдөөгө багытталган жөнгө салуучулук, башкаруучулук, уюштуруучулук жана камсыздоо иштери түзөт.

Кыргыз Республикасын укуктук, демократиялык мамлекет деп жарыялоо менен Конституция мамлекеттик бийликти мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бутактарына бөлүштүрүү принцибине негизделген мамлекеттик органдардын системасын курууну талап кылат (4-берене).

Каралып жаткан конституциялык принцип демократиялык, укуктук мамлекеттин имманенттүү элементи болуп саналат, анын маңызы мыйзам

чыгаруу, аткаруу жана сот бийлигинин органдары тарабынан өз ыйгарым укуктарынын чегинде өз функцияларын өз алдынча жана бири-биринен көз карандысыз ишке ашырууда турат. Бул принципти ишке ашыруунун маанилүү шарты болуп бийликтин бардык бутактарынын ишин укук ченемдерине баш ийдирүү, ыйгарым укуктардын тең салмактуулугун камсыз кылуу жана алардын басымдуу бөлүгүн бир мамлекеттик бийлик органынын же кызмат адамынын карамагында топтоо ыктымалдыгын алып салуу болуп саналат.

Ошол эле учурда укуктук мамлекет бийликтин айрым бутактарынын компетенттүүлүгүнүн, абройлуулугунун, эркин жана башка сапаттарынын маанилүүлүгүн төмөндөтүүгө умтулбастан, алардын ар биринин иштөө ыкмаларынын мыйзамдуулугунун стандарттарын белгилейт. Башкача айтканда, бул принцип бийликти ишке ашыруу векторун жана аны мыйзам менен чектөө чөйрөсүн белгилейт, анын органдарынын иш-аракеттеринен белгилүү бир натыйжалуулукту жана акталган күтүү сезиминин калыптануусун өбөлгөлөйт.

Ошентип, жогоруда белгиленген принциптин түпкү мааниси мамлекеттик бийлик өзүнүн булагы боюнча бирдиктүү, бирок бийликтик ыйгарым укуктары жана функциялары боюнча бөлүнгөн жана аны Конституцияга ылайык ишке ашыруу бийликке демократиялык маңыз берүүгө жана анын бутактарынын туура өз ара аракеттенүүсүнө кызмат кылат, ошондой эле алардын ар биринин өзүнчө ишинин натыйжалуулугун шарттайт.

Муну менен бирге бийлик бутактарынын абалынын бири-бирине карата туруктуулугу түзүлгөн токтото туруу жана тең салмактуулук механизмдин иши менен камсыздалган бирдейлик даражасынан көз каранды.

Жогорку соттун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 11-апрелиндеги, 2018-жылдын 3-октябрындагы чечимдеринде белгиленгендей, мамлекеттик бийликти мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бийлигинин бутактарына бөлүү принциби токтото туруу жана тең салмактуулук системасын орнотууну болжолдойт, бул бийликтин алардын бирине топтолушунун

мүмкүнчүлүгүн алып салат, бийликтин бардык бутактарынын өз алдынча жана көз карандысыз ишке ашырылышын жана бир эле маалда алардын өз ара аракеттенүүсүн жана өз ара тең салмактуулугун камсыздайт. Мындай бөлүштүрүүнүн маңызы – бийликтин ар бир бутагына салыштырмалуу өз алдынчалыкты жана көз карандысыздыкты, ошондой эле бир бутагынын башкаларына үстөмдүк кылуусун алып салуучу, алардын ортосунда зарыл болгон тең салмактуулукту камсыз кыла турган ыйгарым укуктардын зарыл көлөмүн берүүдө турат.

Ошентип, бийлик бутактарынын ортосундагы зарыл паритет ыйгарым укуктарды конституциялык дифференциациялоо менен гана эмес, ошондой эле алардын ар биринин өз алдынчалыгын жана көз карандысыздыгын камсыз кылууга багытталган атайын укуктук каражаттарды колдонуу менен, анын ичинде укуктук кол тийбестикти берүү жолу менен жетишилет.

3. Конституциянын 78-беренесинин 1-бөлүгү Жогорку Кеңештин депутатынын кол тийбестигин белгилейт, анын элементтеринин бири болуп аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартиби саналат. Депутаттын укуктук иммунитетти ага өз функцияларын тоскоолдуксуз аткаруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуучу, парламентарийди негизсиз куугунтуктоодон коргоо менен парламенттин табияты менен шартталган анын ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусунун атайын кепилдиктеринен турат.

Конституциялык соттун 2023-жылдын 23-майындагы Чечиминде парламенттик кол тийбестик – бийликтин өкүлчүлүктүү бутагынын көз карандысыздыгын камсыз кылуунун, демократияны жана парламентаризмди коргоонун милдеттүү салттуу элементи болуп саналат деп жыйынтыкталган. Ал Жогорку Кеңешти башка мамлекеттик органдардан бөлүп, анын мүчөлөрүнө өзгөчө укуктук статус берет, анткени алар негизги мамлекеттик функцияларды аткарууга ыйгарым укуктуу эл шайлаган адамдар болуп саналат. Парламенттик иммунитет – бул депутаттардын укугу эмес, ал парламентаризмдин эволюциясы

менен тарыхый жактан байланышкан, өзүнө кол тийбестик принцибин камтыган, тең укуктуулук принцибинен чегинүү менен аларды негизсиз мажбурлоо чараларынан коргоону камсыз кылуу башкы максаты болгон депутаттардын өз ишин жүзөгө ашыруусунун эң маанилүү жана зарыл кепилдиги.

Парламенттик кол тийбестик эл өкүлдөрүнүн көз карандысыздыгын жана кадыр-баркын кепилдейт, аларды мамлекеттик кызмат адамдары, ошондой эле башка адамдар тарабынан аларга каршы багытталган ар кандай коркунучтардан, коркутуулардан же өзүм билемдиктен коргойт, бул акыр аягында жалпысынан парламент институтунун өз алдынчалыгын жана көз карандысыздыгын камсыз кылат.

Бирок депутаттын кол тийбестиги анын абсолюттук жазасыздыгын билдирбейт, аны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартибин гана белгилейт. Тактап айтканда «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзамда жана КЖПКда депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү сунуштамасын Жогорку Кеңешке Башкы прокурор гана киргизе тургандыгы каралган.

4. Конституция прокуратура органдарын мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын так жана бирдей аткарылышын көзөмөлдөөчү, кылмыш куугунтуктоосун жүзөгө ашыруучу, соттук териштирүүгө катышуучу, соттук чечимдердин аткарылышын көзөмөлдөө жүргүзүүчү атайын статусу бар мамлекеттик бийлик органдарына таандык кылат (105-берене).

Прокуратуранын мамлекеттик органдардын тутумунда ээлеген өзгөчө ордуна, анын ыйгарым укуктарды бөлүштүрүү механизмине обочолонуусунан алганда ага өзүнө мүнөздүү көзөмөлдөө функцияларынан тышкары, жогорку кызмат адамдарын жазыктык куугунтуктоо, анын ичинде депутатты жазык жоопкерчилигине тартууга Жогорку Кеңештен макулдук алуу функциясы жүктөлгөн.

Ошентип, Жогорку Кеңештин депутатынын Конституцияда жана мыйзамдарда каралган укуктук иммунитетти, аны жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүүгө Башкы прокурордун сунуштамасын киргизүүнүн тартиби, ошондой эле мындай макулдук берүүнүн жол-жобосу жыйындысында токтотуп туруу жана тең салмактуулук системасына негизделген мамлекеттик бийликтин бүткүл тутумунун рационалдуу иштешин камсыз кылат жана Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартуу маселесине калыстыксыз мамилени алып салат.

5. Коомдун жашоо-турмушун талаптагыдай камсыз кылуудагы эң маанилүү мамлекеттик институттардын бири болуп бийликтин сот бутагы тарабынан гана ишке ашырылуучу социалдык чыр-чатактарды сот адилеттиги аркылуу чечүү системасы саналат.

Конституция, Кыргыз Республикасында сот адилеттигин сот гана жүзөгө ашыраарын белгилеп, бийликтин өз алдынча бутагы катары сот бийлигин аныктайт жана ага негизги мамлекеттик функциялардын бирин жүктөйт (94-берене).

Мындай конституциялык орнотмо, бир жагынан, сот адилеттигинин башка мамлекеттик органдарын түзүүнү же аларга сот адилеттигинин функцияларын жүктөөнү жокко чыгарса, экинчи жагынан, сот адилеттигинин органынын статусу менен шайкеш келбеген кандай болбосун башка функцияларды аткарууну сотко жүктөө мүмкүн эместигин белгилейт. Сот адилеттигин ишке ашыруу өзгөчө укуктук тартипте өтөт, мында сотко иштерди кароодо жана чечүүдө мамлекеттик иш-аракеттин башка бир формаларында болбогон артыкчылыктар берилет. Бул тартип өзүнө ар бир иштин мыйзамдуу жана адилеттүү чечилүүсүнүн кебелбес кепилдиктерин камтыйт.

Бул мамиле Бириккен Улуттар Уюмунун Экономикалык жана Социалдык Кеңешинин 1989-жылдын 24-майындагы резолюциясы менен бекитилген «Сот органдарынын көз карандысыздыгынын негизги принциптерин натыйжалуу

ишке ашыруунун жол-жоболорунда» да чагылдырылган, ага ылайык бир дагы судьядан анын көз карандысыз статусу менен айкалышпаган функцияларды аткаруусун талап кылууга болбойт.

Сот адилеттигине мүнөздүү принциптер – көз карандысыздык, объективдүүлүк жана калыстык, сот адилеттигин атаандаштыктын жана тараптардын тең укуктуулугунун негизинде ишке ашыруу жыйынтыгында соттун мыйзамда белгиленген жол-жоболор аркылуу ишке ашырылуучу ишмердигинин маңызын жана мазмунун түзүп, сотко көз карандысыз жана калыс арбитрдин ролун гана ыйгарат.

Бирок, бул иштин алкагында каралып жаткан «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзам Башкы прокурор менен бирге, Жогорку Кеңештин депутатын жазык жоопкерчилигине тартууга макулдук берүү жөнүндө Жогорку Кеңешке сунуштама киргизүү, эгерде иш өндүрүштө болсо, соттун процессуалдык милдети деп белгилеген ченемди камтыйт («Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгү).

Сотко мындай милдетти жүктөө, албетте, сот адилеттигин жүргүзүүнүн жогоруда аталган принциптерине туура келбейт, аларды сактамайынча сот актыларынын адилеттүүлүгүн жана мыйзамдуулугун камсыз кылуу мүмкүн эмес жана соттун түпкү конституциялык максаты менен айкалышпайт.

Талашылып жаткан ченемдин жоболору иштин жагдайларына объективдүү укуктук баа берүүгө тоскоол гана болбостон, ошондой эле Жогорку Кеңешке сунуштама киргизүүдө айыптоочу бир беткейдикти карманууга мажбурлоо менен ар бир адамдын көз карандысыз сот тарабынан анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоону камсыз кылуу, тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын негизинде сот өндүрүшүн жүзөгө ашыруу боюнча конституциялык кепилдиктерге түздөн-түз

карама-каршы келет (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү, 95-беренесинин 1-бөлүгү, 100-беренесинин 3-бөлүгү).

6. Баш Мыйзамдын 102-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык сот Конституцияга карама-каршы келген ченемдик укуктук актысын колдонууга укуксуз.

Ошентип, сот башка укук колдонуу органдарынан айырмаланып, конкреттүү иштерди чечүү үчүн мыйзам ченемдерин жөн эле колдонбостон, ошондой эле колдонулуучу укуктук ченемдерге укуктук тактык принцибинин жана конституциялык жоболордун көз карашынан баа берүүгө милдеттүү.

Сот ишти кароодо өз ишинде укуктук жөнгө салуунун кемчиликтеринен келип чыккан укуктук түшүнүү көйгөйүнө туш болгондо, ал биринчи кезекте Конституциянын жоболоруна таянууга тийиш, ага ылайык ал мыйзам деңгээлинде келип чыккан көйгөйлөрдү жеңе алат.

Каралып жаткан Мыйзамдын жөнгө салуу предмети болуп бийликтин мыйзам чыгаруу бутагынын өкүлү катары Жогорку Кеңештин депутатынын укуктук абалы болуп саналгандыктан, жоопкер-тараптын позициясынан алганда ченемдик укуктук актылардын иерархиясынан кароо жаңылыш болмок. «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Мыйзам токтотуп туруу жана тең салмактуулук системасынын ажырагыс элементи болуп саналат жана бийликти бөлүштүрүү принцибине негизделген мамлекеттик бийлик органдарынын системасын куруунун негизин түзөт, ушуга байланыштуу судья Т.С. Таджибаеванын талашып жаткан ченемдин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө маселени Конституциялык сотто коюусу ченемдик укуктук актылардын иерархиясына шилтеме кылбастан, туура болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4-бөлүгүн, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык

Мыйзамдын 38, 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутатынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренесинин 2-бөлүгүнүн «же ишти карап жаткан сот» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 94-беренесинин 1-бөлүгүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанылууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында» жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ**